

ATT FÖRSTÅ SIG SJÄLV OCH ATT FÖRSTÅ DEN ANDRE

Ett filosofiskt perspektiv på uvecklingspsykologi

1. INTRODUKTION

Vi är sociala varelser och vår förståelse för (eller vårt tänkande om) vem vi är hänger oundvikligen samman med vår förståelse av (vårt tänkande om) de andra. Vilket samband dessa två typer av förståelse (tänkande) har – självförståelsen och förståelsen av den andre – kommer jag att undersöka här. Filosofer brukar skilja mellan olika typer av självuppfattning men något förenklat kan man särskilja två ytterligheter: den omedelbara, oreflekterade och direkt givna upplevelsen och den objektifierande, reflekterande relationen till egna mentala tillstånd och känslor. Ett exempel på den förra är en känsla av upplevd glädje eller ilska, medan den senare ofta uttrycks som någon form av propositionell kunskap som, till exempel, "Jag är glad" eller "Jag är nog arg därför att jag har sovit för lite idag". Beroende på hur självförståelsen eller självkunskapen förstås så brukar olika antaganden göras om det sätt på vilket andra människor blir involverade i vårt uppfattande av oss själva. Det finns olika teorier om hur detta går till och hur de två olika sätten att uppfatta (tänka) hänger samman. De två övergripande paraplyteorierna på området är den s.k. simuleringsteorin och teori-teorin. Simuleringsteori-teoretiker utgår från att vi för att förstå oss på den andre "simulerar" hur *den andre* tänker eller känner. Självkunskapen om det simulerade blir därmed primär för vår förståelse av de andra. Teori-teorins anhängare hävdar dock att självförståelsen och förståelsen av de andra utvecklas parallellt och med hjälp av en teori-applicerande mekanism. Ett viktigt begrepp i detta sammanhang är "mentalisering". Begreppet används ofta för att beteckna vårt tänkande om våra egna och andras mentala akter.

Forskningen på området har också intresserat sig för hur förmågan att mentalisera utvecklas och hur den relaterar till människans övriga kognitiva och sociala utveckling. Utvecklingspsykologin – vetenskapen om människans psykologiska utveckling: förändringar i beteenden, reaktionsmönster och psykiska egenskaper under barndomen

och ungdomsåren – erbjuder ett rikt empiriskt underlag för att studera mentaliseringsförmågan. Inom ramarna för detta perspektiv har utvecklingspsykologerna utarbetat ett viktigt testförfarande (det s.k. *false-belief*-testet eller i svensk tappning falsk-tro-testet) som anses fänga den kognitiva förmåga som ligger till grund för mentalisering.

Syftet med denna artikel är att utifrån ett filosofiskt perspektiv problematisera relationen mellan förståelsen av oss själva och förståelsen av andra. Inom ramarna för det utvecklingspsykologiska perspektivet kommer jag att kritiskt granska implikationerna av falsk-tro-testet, vilket för med sig en ny tolkning och en ny förståelse av detta test. Den nya tolkningen bär med sig ett viktigt budskap: vår förståelse av den andre föregår och är en nödvändig förutsättning för självförståelsen. Denna slutsats strider dock mot de två i dagens forsknings mest populära förklaringsmodellerna för mentalisering: simuleringsteorin och teori-teorin. En annan viktig konsekvens av den nya tolkningen är att den ifrågasätter en viss idé om barnens tidiga (före framgång i falsk-tro-testet) mentaliseringsförmåga.

Jag börjar med att inom det utvecklingspsykologiska perspektivet redogöra för det falsk-tro-test som fick en så stor genomslagskraft i diskussionerna kring mentaliseringen (avsnitt 2). Jag kommenterar vidare en viktig konsekvens av detta test, vilket leder till en ny förståelse av det (avsnitt 3). Den nya tolkningen innebär att falsk-tro-testet kan ses som ett test av barns mentala förmåga att differentiera sig från människor runt omkring sig – en viktig förutsättning för mentaliseringen. Denna tolkning överensstämmer med Piagets lära om egocentrism. Piagets teoretiska resonemang erbjuder också en möjlighet att spekulera kring sambandet mellan självförståelsen och förståelsen av den andre: förståelsen av den andre är en nödvändig förutsättning för förståelsen om en själv (avsnitt 4). I avsnitt 5 reflekterar jag slutligen över på vilket sätt det framlagda sambandet strider mot de vanliga förklaringsmodellerna för vår förmåga att mentalisera.

2. DET UTVECKLINGSPSYKOLOGISKA PERSPEKTIVET OCH FALSK-TRO-TESTET

Inom modern kognitiv psykologi och neurovetenskaplig forskning har man diskuterat den s.k. *theory of mind* (ToM) – en beteckning på den uppfattning (den teori) som ett subjekt antas ha om sitt eget och andra personers själlsliv (mind). ToM står alltså inte för någon specifik teori

om hur medvetande (mind) fungerar, utan är en generell beteckning på vår förmåga att tolka och förstå våra egna och andras avsikter och beteenden. Att det föreligger ett samband mellan de två olika typerna av förståelse – självförståelsen och förståelsen av den andre – antyds redan i den allra första beskrivningen av fenomenet då termen myntades av Premack och Woodruff (1978, s. 515): "När vi säger att en individ har en theory of mind [ToM] menar vi att individen tillskriver sig själv och andra mentala tillstånd" (min översättning; i det följande är alla citat från engelskspråkig litteratur mina egna översättningar till svenska). En liknande idé uttrycks också i befintliga definitioner av begreppet. Abu-Akel (2003, s. 29) refererar till exempel till ToM med följande ord: "Theory of mind (ToM), som ibland används omväxlande med termer som mentaliserande kapacitet, är förmågan att representera egna och andras mentala tillstånd, exempelvis avsikter, trosföreställningar, önsksningar, begär och kunskap". Happé, Brownell och Winner (1999) är också av samma uppfattning när de refererar till fenomenet som "förmåga att tillskriva sig själv och andra tankar och känslor".

En viktig aspekt som diskuteras i detta sammanhang är också *när* i människans utveckling man förvärvar självförståelsen och förståelsen för de andra. Man skiljer här mellan en explicit och en implicit förmåga att mentalisera. "Det mentaliserande (theory of mind) systemet fungerar troligen från cirka 18 månaders ålder och tillåter ett implicit tillskrivande av avsikter och andra mentala tillstånd", skriver Uta Frith och Christopher Frith (2003, s. 459). Forskarna talar här om en *implicit* mentaliseringsförmåga. De refererar till en studie av Leslie (1987) som visar att ett 18 månader gammalt barn verkar kunna förstå moderns intentioner och börja skratta när modern lekfullt tar en banan och låtsas prata i telefon. Man menar då att barnen har en förmåga att uppfatta ett leksammanhang, vilket man i sin tur tolkar som en otvetydig manifestation av förmågan att mentalisera. I kontrast till en implicit ToM talar man också om en *explicit* förmåga att mentalisera: "Mellan 4 och 6 års ålder blir explicit mentaliserande möjligt, och från den åldern kan barnen förklara de vilseledande anledningar som givit upphov till en felaktig tro" (Frith och Frith, 2003, s. 459). Det stringenta testet på existensen av en ToM går ut på att man testar barns förmåga att förutsäga en annan persons beteende på basis av denna persons falska trosuppfattningar. Därav namnet, det s.k. falsk-tro-testet. Det experimentella paradigmet har genomgått olika modifikationer men utvecklades från början av Wimmer och Perner (1983).

I det ursprungliga testet (Wimmer och Perner 1983) presenterade man följande scenario för ett barn: Maxi har en chokladbit som han lägger i ett blått skåp. Maxi går sedan ut. Maxis mamma kommer in och flyttar chokladbiten till ett grönt skåp. Maxi kommer tillbaka för att få sin choklad. Barnet ombes sedan att svara på frågan om var någonstans Maxi kommer att leta efter chokladbiten. Det finns två olika sätt för barnet att svara på denna fråga: antingen pekar barnet på det blå skåpet där chokladbiten var när Maxi var närvarande, eller pekar barnet på det gröna skåpet (dit chokladbiten förflyttades efter att Maxi lämnat rummet). Från ungefär 4,5 års ålder börjar barn förstå detta scenario och kan förstå den andres uppfattning om verkligheten (det blå skåpet) även om denna uppfattning strider mot de (från barnets perspektiv) verkliga förhållandena (det gröna skåpet). Yngre barn kan inte lösa denna uppgift och genom att peka på det gröna skåpet (där chokladbiten finns just nu sedd från barnets perspektiv) projicerar dessa barn på den andre sin egen uppfattning om de verkliga förhållandena. Att barn vid 4–6 års ålder kan förstå de missledande omständigheter som ger upphov till den andres uppfattningar ser man som ett tecken på en *explicit* mentaliseringsförmåga. Man har fortsatt att studera denna förmåga i en mängd modifikationer av falsk-tro-testet. Wellman, Cross och Watson (2001) har utvärderat 178 olika ToM-studier som sammanfattar testresultaten för flera tusen barn. Slutsatsen av forskarnas meta-analys är att barnens prestationer i olika varianter av falsk-tro-testet inte har något systematiskt samband med vilken variant som använts. Barnens framgång i falsk-tro-testet ligger vidare på ungefär samma åldersnivå oberoende av barnets kulturella och sociala bakgrund. Falsk-tro-testet visar sig vara ett robust mått på en viktig form av kognitiv mognad i barns tidiga utveckling.

Det finns dock en viktig konsekvens av falsk-tro-testet som inte har fått någon större uppmärksamhet i forskningen på området. Barnets misslyckande med att lösa falsk-tro-uppgiften är ett tecken på att barnet upplever alla andra i sin omgivning som om dessa andra tänker och känner på samma sätt som barnet själv gör. Utifrån barnens prestation i falsk-tro-test kan man således dra slutsatsen att de barn som tillskriver den andre sin egen uppfattning om de rådande förhållandena inte riktigt klarar att differentiera sig från människor runt omkring sig. Barnens förmåga att skilja sig från andra är dock avgörande för att vi alls ska kunna tala om deras förmåga att mentalisera. Att kunna avgöra barnets kognitiva mognad i fråga om att skilja sig själv från de andra är också av vikt för våra spekulationer om sambandet mellan självförståelsen och

förståelsen av de andra. Detta moment är vidare väsentligt för hur den implicita mentaliseringen, det vill säga, mentaliseringen innan barnens framgång i falsk-tro-testet ska förstås. Jag reflekterar kring detta mer utförligt i nästa avsnitt och börjar med att närmare beskriva den viktiga konsekvensen av falsk-tro-testet.

3. EN KONSEKVENNS AV FALSK-TRO-TESTET

Som nämnts ovan så finns det två möjliga utfall av falsk-tro-testet. Antingen besvarar barnet frågan om vart den andre tror att det gömda objektet finns genom att peka på det gröna skåpet, eller så pekar barnet på det blå skåpet. I det förra fallet (det gröna skåpet) så klarar inte barnet testet – det överför till den andre sin egen uppfattning om de verkliga förhållandena. I det senare fallet (det blå skåpet) visar barnet att det förstår den andre som en individ med en egen (från barnets perspektiv skild) uppfattning om världen – en uppfattning som strider mot barnets kunskap om världen.

Barnets prestation i falsk-tro-testet bör, med andra ord, tolkas som att ett barn som inte kan klara testet tillskriver den andre sin egen uppfattning om världen. Medan de barn som löser falsk-tro-uppgiften visar att de accepterar den andre som en individ med sina egna (och från barnets perspektiv kontrafaktiska) uppfattningar om världen. Den direkta slutsats som följer är att innan den kognitiva mognad som signaleras med framgång i falsk-tro-testet så sammanfaller barnets förståelse för sitt eget och andra människors sätt att tänka, känna och handla. Annorlunda uttryckt, falsk-tro-testet sätter barns förmåga att skilja sig själva från människor runt omkring dem på prov. Framgång i falsk-tro-testet visar därmed att barnet förstår den andre som en från barnet skild individ; en individ med ett eget mentalt liv. Om detta är riktigt så innebär det att falsk-tro-testet kan förstås som en experimentell procedur som avgör huruvida ett barn är kognitivt moget att skilja sig själv från människor runt omkring.

Denna förståelse av testet ligger delvis i linje med den vanliga uppfattningen om falsk-tro-testet som ett test av barns förmåga att mentalisera. Dock fokuserar den nya tolkningen på en viktig förutsättning för mentaliseringen: barnets förmåga att skilja sig själv från andra. Ett barn som inte känslomässigt och tankemässigt skiljer ut sig själv från de andra kan inte heller attribuera några mentala tillstånd till sig själv eller till andra.

Detta resonemang går på tvärs mot en vanlig idé om barns implicita mentalisering, det vill säga den mentalisering som anses fungera redan

från och med 18 månaders ålder. I vilken mening mentaliserar ett barn som inte kan differentiera sig från människor i sin omgivning?¹ Vad man till nöds kunde kalla "mentaliseringen" hos ett barn som inte riktigt drar en skiljelinje mellan sig själv och den andre kommer till uttryck till exempel då barnet täcker för sina ögon och tror att det inte syns. Ett sådant barn lever fortfarande i Piagets egocentriska värld – alla som bebor barnets värld tänker och upplever *automatiskt* världen på det sätt som barnet själv tänker och upplever den. Det är just detta förhållande som kommer till uttryck i och med barnets oförmåga att lyckas med falsk-tro-uppgiften.

Piagets lära om barns ursprungliga egocentriska relation till sin omvärld är här i samklang med den nya tolkningen av falsk-tro-testet. I barns egocentriska värld finns det överhuvudtaget inte någon "annan" som behöver förstås. Piagets teoretiska reflektioner lägger också en grund för hur sambanden mellan mentaliseringen om en själv och mentaliseringen om det andre ska förstås. I nästa avsnitt kommer jag att med Piagets teori om barnets kognitiva utveckling som kontext diskutera dessa två nära relaterade färdigheter: självförståelsen och förståelsen av den andre. Jag kommer att visa att förmågan att upptäcka en annan skild från en själv (framgång i falsk-tro-testet) är en viktig förutsättning för barnets förmåga att referera till sig själv och därmed uppnå självförståelse.

4. PIAGET, EGOCENTRISM OCH BARNES KOGNITIVA UTVECKLING

Små barns oförmåga att referera till sig själva uppmärksammades för första gången på 1920-talet av Jean Piaget, en schweizisk psykolog och epistemolog. Detaljerade iakttagelser av förändringar i ett barns kognitiva organisation från födelsen till tonåren ledde Piaget till slutsatsen, att barn under en viss ålder inte kan se sig själva och världen runt omkring sig ur andra personers perspektiv. Piaget tolkade det han observerade som ett resultat av barnets utvecklade kapacitet att fullständigt differentiera sig själv från andra personer i sin omgivning. En konsekvens av denna bristande differentiering är, menade Piaget, att barnet visar en tendens att uppfatta och tolka världen endast utifrån sitt eget

1. Hur ska vi förstå ett 18 månader gammalt barn då det skrattar när hans/hennes mor tar en banan och låtsas prata i telefon? Det barn som känslomässigt och tankemässigt identifierar sig med sin mor uppfattar kanske skämtet med en banan på ett mycket enklare sätt än att det tillskriver modern en ovanlig mental intention. Det barnet kan, till exempel, helt enkelt skratta på grund av att två för barnet vardagliga och mycket bekanta objekt nu har förväxlats så att *prata i telefon* blev *prata i banan* i stället.

perspektiv – ett fenomen som Piaget döpte till "egocentrism". En annan konsekvens av barnets egocentriska referensram är att det är omöjligt för barnet att se sig själv från en annan persons perspektiv och som ett objekt för sina egna eller andra personers betraktelser.

Med tiden blev dock Piaget mindre nöjd med beteckningen "egocentrism" och lade ner möda på att förklara hur det utvecklingspsykologiska fenomenet skiljer sig från egocentrism i den allmänna betydelsen av narcissistisk hållning. I vardagsspråk syftar ju ordet "egocentrisk" ofta på en självupptagenhet, självcentrering och överdriven fokusering på den egna personen, de egna upplevelserna och de egna känslorna. Det som Piagets term "egocentrism" betecknade innebär ju precis motsatsen, nämligen, en oförmåga hos barnet att referera till sig själv. Detta är själva kärnan i egocentrism, eller som Piaget uttryckte det "egocentrism när den är självmedveten, är inte längre egocentrism" (Piaget 1959, s. 268).

I sin egocentriska värld är barnet centrum för universum, ett centrum som är omedvetet om sitt egocentriska predikament. För barnet i det odifferentierade själv-andra tillståndet förefaller alla människor runt omkring barnet tänka och uppleva världen på samma sätt som barnet tänker och upplever den själv. Just detta förhållande fångas av falsk-tro-testet – ett barn som inte klarar testet tillskriver automatiskt människor runt omkring sig en uppfattning om världen som barnet själv har. Till skillnad från detta visar de barn som klarar testet att de kan erkänna de andra som tänkande människor med sina egna uppfattningar om världen. Förmågan att förstå sig på den andre blir därmed avgörande för att barnet har en möjlighet att ta denna andres perspektiv på sig själv och därigenom uppnå självreferens.

Med andra ord, för att kunna referera till sig själv, i meningen att ta den andres perspektiv på sig själv som ett objekt, så måste det finnas en sådan annan skild från barnet självt. Barnet måste klara falsk-tro-testet för att kunna använda den andre som en utsiktsplats för att ta en titt på sig själv. Den nya tolkningen av falsk-tro-testet som ett test för barns mentala mognad i att förstå den andre som en från barnet skild individ erbjuder därmed en möjlighet att spekulera över hur sambandet mellan mentaliseringen om sig själv och mentaliseringen om den andre ska se ut. Framgången i falsk-tro-testet (mentaliseringen om den andre) blir därmed den nödvändiga *förutsättningen* för att barnet ska kunna mentalisera om sig självt. Med andra ord: mentaliseringen om en själv blir därmed en senare historia än mentaliseringen om den andre.

De förklaringsmodeller som idag gör anspråk på att förklara hur

mentaliseringen om en själv och den andre hänger samman – simuleringsteorin och teori-teorin – tar inte hänsyn till själv-andra-differen-
teringsfrågan. Detta är av allt att döma en anledning till varför ingen av
dessa två teorier drar slutsatsen att förståelsen av en själv är sekundär
till förståelsen av den andre.

5. TEORI-TEORIN OCH SIMULERINGSTEORIN

Som redan nämnts så finns det två övergripande modeller som försöker
förklara hur barnets förståelse av falsk-tro-testscenariot och lösningen av
uppgiften går till: den s.k. simuleringsteorin och teori-teorin. Enligt teori-
teorin har ett litet barn (i analogi med teorier om den fysiska världen) en
teori om hur andra människor tänker och upplever världen. För att för-
stå den andre applicerar barnet denna teori på den andres agerande och
testar de förutsägelser som teorin medför. Teori-teori-teoretiker menar
också att vår kunskap om oss själva och vår kunskap om andra utvecklas
i tandem, och att mentaliseringen om oss själva och de andra stöds av
samma slags teori. Teoretiker som förespråkar simuleringsförklaringen
föreslår dock i stället en modell enligt vilken det som ligger till grund för
mentaliseringen är vår förmåga att leva oss in i – simulera – den andres
sätt att vara och känna. Vi använder sedan självkunskapen om det simu-
lerade för att förstå oss på den andre. Inom simuleringsteorin har man
också föreslagit olika varianter av hur simuleringsprocessen går till: med
eller utan hjälp av introspektion. Både teori-teorin och simuleringsteorin
är familjer av teorier och inkluderar en mängd olika varianter av hur för-
ståelsen av den andra och en själv går till.

Teori-teorin och simuleringsteorin skiljer sig, som det framgår, med
avseende på hur sambandet mellan mentaliseringen om en själv och
mentaliseringen om den andre ska förstås. Antingen är mentalisering-
en om en själv en färdighet som möjliggör och därför är primär i relation
till förmågan att förstå sig på andra (simuleringsförklaringen), eller ut-
vecklas förmågan att mentalisera om en själv parallellt med förmågan
att mentalisera om den andre (teori-teori-teoretiker).

Både teori-teorins och simuleringsteorins förklaringsmodeller är, uti-
från vad som sagts ovan, otillfredsställande vad gäller sambandet mellan
de två typerna av förståelse. Detta först och främst eftersom de inte skiljer
mellan förmågan att se ett objekt från den andra personens perspektiv och
förmågan att se sig själv som objekt från detta perspektiv. Att se ett objekt
från den andra personens perspektiv (falsk-tro-testet, mentaliseringen

om den andre) är inte på något sätt detsamma som att kunna se *sig själv* som ett objekt från detta perspektiv (självreferens, mentaliseringen om en själv). För att kunna uppnå det senare behöver dock barnet ha förmåga att lyckas med det förra. I detta avseende förefaller självkunskapen vara en mer avancerad kognitiv prestation än det som testas av falsk-tro-testet. Om förmågan till självreferens förutsätter barnets goda prestation i falsk-tro-testet så innebär det att självreferensen varken föregår (simulationsteorin) eller utvecklas parallellt med (teori-teorin) uppfattandet av den andre. Om detta resonemang är riktigt behöver dessa teoretiska konstruktioner – teori-teorin och simulationsteorin – ses över.

6. AVSLUTNING

"I reflektionen", hävdade Sartre (2008, s. 379), "omfattar jag den Andres perspektiv på min kropp; jag försöker uppfatta den som om jag var den Andre i förhållande till den". Husserl talade om en fundamental förändring i inställningen till en själv som föranleds av den andre: "Det är den andre som lär mig att uppfatta mig själv från ett tredjepersonsperspektiv" (Zahavi 2008, s. 94). Självreferens i denna betydelse är en förmåga att se sig själv som objekt från den andres perspektiv. Denna reflekterande och i det vardagliga livet ofta självklara inställning till en själv innebär dock en kognitiv ansats och prestation. Den självrefererande kapaciteten har inte alltid varit närvarande under vår utvecklings gång.

Inom barnpsykologisk forskning utgår man gärna från att barn som klarar ett väletablerat test, det s.k. falsk-tro-testet, redan besitter förmågan till självreferens (simulationsteoretikerna). Man har alternativt argumenterat för att förmågan till självreferens utvecklas i tandem med vår förmåga att förstå de andra (teori-teori-teoretiker). Detta är dock inte alls så självklart. I denna text uppmärksammade jag en viktig konsekvens av falsk-tro-testet, nämligen att ett barn som inte klarar testet inte heller skiljer mellan sig själv och den andre. Barnets framgång i falsk-tro-test är ett viktigt tecken på att barnet kan uppfatta den andre som en självständig (från barnet skild) tänkande individ. Mentaliseringen om den andre (lyckad utgång av falsk-tro-test) blir därmed en viktig förutsättning för att kunna ta denne andras perspektiv på en själv och uppnå självreferens (mentalisera om en själv). I motsats till vad som påstås av både teori-teorin och simuleringsteorin är således självförståelsen sekundär i relation till förståelsen av den andre. Men självförståelsen följer inte automatiskt av förståelsen av den andre.

I denna artikel föreslår jag en ny tolkning av en mycket använd experimentell procedur – falsk-tro-testet – som anses testa barns förmåga att mentalisera. Den nya tolkningen bygger på en viktig observation: de barn som inte klarar testet och tillskriver andra sina egna mentala tillstånd särskiljer inte riktigt sig själva från människor runt omkring dem.

Konsekvensen att de barn som inte klarar det klassiska falsk-tro-testet befinner sig i ett slags odifferentierat själv-andra-tillstånd har inte fått någon större uppmärksamhet i litteraturen på området. Denna konsekvens är dock av en avgörande betydelse för hur vi ska förstå oss på den implicita mentaliseringen, det vill säga, den mentalisering som anses ske före barnet klarar falsk-tro-testet. Slutsatsen av diskussionen i denna uppsats är att barnet inte har en förmåga till mentalisering innan den kognitiva mognad uppnåtts som signaleras med framgång i falsk-tro-testet (vid cirka 4,5–5 års ålder). Vill man framhålla att små barn ändå implicit mentaliserar så är det viktigt att förklara på vilket sätt det implicit mentaliserande barnet uppfattar den andre som den *andre*. Utan tydlighet på denna punkt har man inte uteslutit att mentaliseringen om den andre sammanfaller med mentaliseringen om en själv och vice versa.

LITTERATUR

- Abu-Akel, Ahmad. 2003. "A Neurobiological Mapping of Theory of Mind". *Brain Research Reviews* 43, nr 1, s. 29–40.
- Frith, Uta och Christopher D. Frith. 2003. "Development and Neurophysiology of Mentalizing". *Phil. Trans. R. Soc. Lond. B.* 358, s. 459–73.
- Leslie, Alan M. 1987. "Pretence and Representation: The Origins of 'Theory of Mind'". *Psychological Review* 94, s. 412–26.
- Piaget, Jean. 1959. *The Language and Thought of the Child*. Tredje uppl. London: Routledge & Kegan Paul.
- Premack, David och Guy Woodruff. 1978. "Does the Chimpanzee Have a 'Theory of Mind'?" *Behavioral and Brain Sciences* 4, s. 515–26.
- Sartre, Jean-Paul. 2008. *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. London: Routledge.
- Wellman, Henry M., David Cross och Julianne Watson. 2001. "Meta-Analysis of Theory of Mind Development: The Truth about False Belief". *Child Development* 72, nr 3, s. 655–84.
- Wimmer, Heinz och Josef Perner. 1983. "Beliefs about Beliefs – Representation and Constraining Function of Wrong Beliefs in Young Children's Understanding of Deception". *Cognition* 13, nr 1, s. 103–28.
- Zahavi, Dan. 2008. *Subjectivity and Selfhood: Investigating the First-Person Perspective*. Cambridge, Mass.: MIT Press.